

A SZÉKELY TÖLGY ÉS A SPANYOL GRÁNÁTALMAVIRÁG MESÉJE

A fejedelem tenyerébe támasztotta fejét. Előtte gar-
madával heverték az asztalon a levelek; mindegyiket
elolvasta, ami magyarul és törökül volt írva, a latin és
más nyelvűeket egy fiatalember gyűjtötte maga elé, át-
futott a sorokon s egyenesen magyarul mondta tartal-
mukat Bethlennek. Az uralkodó széles, nagy homlokán
erős ráncba verődtek a redők. Hatalmas koponyája,
mint nagyszerű központi vezeték, összegyűjtötte a szá-
lakat, mik egész Európából futottak hozzá, s mint tö-
kéletes gépben a felhalmozott anyag, már rendeződtek,
már tervekké formásodtak agyában a gondolatok.

Szürkülni kezdett az este, a gyulafehérvári palota
tornácán már fáklyával jártak az apródok. Künn csen-
desen esett a hó, a Maros felől nagy varjúsereg szállt
a vár felé. A fejedelmi palota fölött hosszasan kering-
tek, károgásuk néha behallatszott a terembe. Bethlen-
nek komor gondolatai voltak. Mostanában testi fájdal-
mak vették elő, erővel kellett őket elhallgattatnia,
hogy a gondolatok szabad repülésének utat csináljon.
Megsimogatta hosszú szakállát és nézte, hogy a szálak
fekete erdejébe ezüst pászmák lopakodnak be. Negy-
venhét esztendő bizony nem olyan nagy idő, mások
ilyenkor kezdenek csak igazán legénykedni, de hiába
— neki így mért a sors. — Erdélyország nagyságos feje-
delme, egyszer majdnem Magyarország királya, híres-
neves uralkodó minden külországokban, most elmeren-
gett a múlton s látta magát fiatalnak, erősnek. Eszébe
jutott, hogy egykoriban, Kassa városában nem tudott
sehol száz tallért kapni; ma mérhetetlen kincseknek
ura, de ifjú erejét, egészségét odaadta az országnak, ki-
csiny Erdélyországnak, mely hatalmas lett, gazdag és
boldog, míg — a fejedelem üstöke mindennap fehérebb-

re havazódott. „De magam, csak magam csináltam mindent magamból, az országból — gondolta —, és megéri az árát az, amit műveltem.” A fejedelmi ész és erő felsőbbségének nyugalma szállott rá, de csak egy pillanattig, mert mindjárt belesajgott a kétség: „Ó, csak megmaradna munkám!”

Pedig bizony erős szelek indultak megint a Bethlen művére. A jelentések semmi jót nem újságoltak. Nem nyugszik a török, hamisul akar konchoz jutni a császár, közömbösek az angliusok, a hollandusok, csak ugrat bennünket a francia. „Bizony-bizony, csak magunkban s az Istenben bízhatunk.” Különösen kedvté szegték a Bécsből jövő hírek. Valami huncutság készült ott megint. A fejedelemné asszonyt magát akarják megnyerni a tervnek. Brandenburgi Katalin katolikus volt, azt remélik ott fenn, hogy a szíve mégis inkább húz oda, mint az erdélyiekhez. Bethlen keze ökölbe szorult. Imádtá szép, fiatal feleségét, csak most fogadtatta el a rendekkel utódjául. Nem lehet az, hogy az asszony esze hamisságon járjon őellene.

A hatalmas agy ennél a gondolatnál nem állt meg. Jó mindent tudni, és a mindenható Úristen bizonyosan lesz olyan kegyelmes, hogy amit megtud, nem fog fájni férji szívének, de bizonyosan jó lesz a fejedelem eszé- nek.

A fiatalemberhez lépett. Az mély tisztelettel állott előtte.

— Figyelj rám, édes fiam — szólt hozzá a fejedelem —, a te nagy tudományod, szép eszed meg fogják érteni, miről van szó.

Aztán beszélt neki hosszasan, mint uralkodó megbízott, hűséges emberének s mint jó atya bizodalmas gyermekének.

— Haller István uram, a külföldi főispán lesz hivatalos követem, kap méltó kíséretet, elmondja majd ott, ahol kell, amit elmondani szükséges. A te dolgod majd az lesz, hogy láss és hallj mindent, amit ő beszél, amit neki felelnek mások, amiről diskurálnak az emberek nagy Bécs városában, főurak, nemesek, közemberek, fehérnépek és katonák, mert sohase tudja az ember, melyik szónak veheti legjobb hasznát.

Levelet íratott Haller Istvánnak, utasításokat adott neki, aztán kegyelmesen búcsúzott az ifjú embertől. Az kezét csókolt neki s otthagya a fejedelmet, ki az ablak mellé ült s nézte az üvegen táncoló gyertyafényt és a künn szállongó havat s a fagyban didergő hegyeknek a láthatárra rajzolódott sötét vonalát.

Másnap reggel Ajtai László már úton volt. A Haller István kíséretébe rendelt katonák fürge lovakon ügettek a keményre fagyott országúton; ő jól vasalt szekér szénaülésén termetes báránybőr bundába húzta be magát. Mire a Küküllő-völgybe értek, egész arca tele volt zúzmarával, s ugyancsak örvendett, mikor Küküllővár tornyát meglátta. Ide kellett jönniük Haller után, s László szívesen tette meg ezt a kitérőt, mert arra gondolt, hogy Józsa Ilonát meglátogatja, míg a főispán készülődik, s illő módon búcsút vesz tőle. Szépen eltervezgette, hogy ha a bécsi útról hazajön, megkéri a leányt s Fehérvárra viszi menyecskének. Egészen ügyes kis professzorné lesz Ilonából — gondolta, s elmosolyodott, ahogy elképzelte az öreg tanárnék társaságában, mint fiókgalambot a komolykodó kotlók között.

Az öreg Józsa biztosan örömmel engedi kiröppenni a papi házból a kis galambot. Istenem! A prédikátorok még nagyságos Bethlen Gábor fejedelem úr idejében is inkább bővelkedtek gyermekekben, mint egyéb földi javakban, s ebben nem különböztek egymástól, akármerlyik országban is laktak.

Lám, Utrechtben, a philosophia nagytitizteletű tanárának négy fián kívül hat lánya segített a professzor bölcs tanításait kiverni a diákok fejéből.

László maga elé nézett, nem látta a Küküllő befagyott ezüst szalagját, a havas mezőket, — a szekér nagyokat zökkent a kemény göröngyökön, ő pedig tulipánhagymákat szedegetett egy fitos, kékszemű holland leánykának.

A boldogfalvi kis házak zsúpfedele fölött füst szállingózott a téli verőfényes levegőbe, — az ő szeme előtt Nápoly utcáin vibráló, aranyos olasz párázat táncolt, a havas fák az út melletti erdőben mint karcsú márványoszlopok borultak össze — ott egy mélyedés, fekete haj, mély-sötét szemek, pici-piros száj és bárso-

nyos, barna váll hajlik ki egy szemvillanásra az ablakon.

Minden kerékfordulás egy országon visz keresztül. A lovak csengőjéből idegen, jól megtanult nyelvek muzsikája csilingel, a kis völgy kitágul, benépesedik nagy palotákkal, sürgő-forgó emberekkel, — a nagy világgal, amit Ajtai László, a fejedelem költségén tanuló székely diák egyszer bejárt.

A küküllővári kastély kutyái egy iramban rohannak a szekérnek s az utolsó kerékfordulásig ők sem állanak meg. Amíg egy hajdú rájuk nem ordít, addig egy szuszra ugatják Lászlót.

Csegezi uram, a várnagy, rettenetes nagy csizmákban kemereg a hóban, kétfelé törli bozontos szürke bajuszát. Bizonyosan éppen most hajintott le egy pohár bort. Délután már lehet — a regula azt tartja, hogy a délelőtt borozó embertől ne kérj tanácsot. Csegezi uram iszik ugyan emberül, sőt két emberül is, de hát hol vagyon az megírva, hogy valakinek éppen tőle kell tanácsot kérnie.

Megrázza László kezét istenesen s becsületes muskotályszagot fúj rá.

„Hát itt vagyunk! Itt Erdélyországban, ott a boldogfalvi viskók, itt Csegezi uram, a kastély tornyában vécsernyére harangoznak.

Itt vagyunk, mert itt kell lennünk, s itt is leszünk, ha százszor úgy ragyog is máshol a nap s az emberek arca.”

Ezzel a gondolattal ment fel a grádicsokon László a főispánhoz. Elmondta a fejedelem utasításait, Haller uram készülődni kezdett, László pedig Józsa tiszteletes úrhoz ment a faluba.

Még azon az éjszakán megindultak s Dicsőszentmártonon és Radnóton keresztül Kolozsvárnak vették útjukat.

László még egyszer megforgatta fejében a Józsa Ilona dolgát s úgy találta, hogy valóban ügyes tanárné lesz belőle s feleségnek sem lesz rossz, — ha az Isten is úgy akarja. Aztán behúzódott bundájába és elszundított.

Nemhiába hogy az úton egyetlen nyúl sem futott át kocsijuk előtt, szerencsésen végezték Bécsben a dolgukat. Még két hét sem telt bele, s Haller uram már jelentést küldött a fejedelemnek Fehérvárra, hogy nincs ok aggodalomra. Rosszban törik bizony a fejüket itt is, ott is, de hát Isten segedelmével majd csak megtalálja a nagyságos úr a módját, hogy baj ne legyen, s ami legfőbb, — a fejedelemasszony igaz szívvel van az urához s az országhoz. A főispán most már akár egész nap sétáljon, ráérkezik húsvétig, mert Bethlen meghagyta, hogy addig vissza ne térjenek. Ha úgy vesszük a dolgot, hát hasznára is válik az országnak a bécsi mulatás. Az ember mindennap találkozik a többi külföldi követekkel, ettől is hall valamit, attól is, és annak mind hasznát lehet venni. Aztán — hiába — jobban telik itt az idő, mint Küküllővárt. Majd ha visszaérkezik, nem győzi a jó főúr érdemes feleségének eleget panaszolni a nagy unalmát — de hát ez így is illik tisztességes házasemberhez.

Ajtai László az első nap ösztetálkozott Bécsben Schönberg gróffal. Utrechtben együtt jártak az egyetemre. A gróf ugyan többet verekedett és ivott, mint amennyit tanulással rontotta a fejét. — Kár is lett volna, — így is biztosan fő-fő ember lesz minél hamarabb a császár mellett.

Úr volt tetőtől talpig, gazdag, gáláns és jószívű. Minden előkelő ház ajtaja nyitva volt számára, s a női szíveken csak kopogtatnia kellett, azokról lepattantak a záruk előtte.

Lászlót az első találkozáskor magával vitte Lobkowitz herceg palotájába. Az vonakodott:

— Barátom, nem néznek engem ott jó szemmel — mondotta a grófnak, de az hátba vágta:

— Azt hiszed, hogy csak ott, az Isten háta megett, Gyulafehérváron van becsületük a tudósoknak?!

Különben Ajtai nem bánta, ha ezekben a palotákba kellett járnia. Itt, ahol egész Európa találkat adott egymásnak, hallhatott olyan beszélgetéseket, amiknek a fejedelem bizonyosan hasznát fogja venni.

Lobkowitz hercegnél azon az estén színtársulat szórakoztatta az előkelő vendégeket. Spanyolok voltak, köz-

tük sok zsidó, a németet rosszul beszélték, de istenadta, igazi művészettel nyugózték le közönségüket.

A gróf előre figyelmeztette Lászlót az előadás fénypontjára. A kis dobogó elől félrehúzták a piros bársonyfűggönyt. Egy nő állott világoskék, puha szőnyegen, háta mögött fekete bársonnyal bevont fal emelkedett, s a fekete bársonyon mintha világosabb folt mozgott volna, ahová a gyertyák fénye a nő szőke hajának árnyékát vetette. Csodálatos, ragyogó szőke haj tornyosult fehér homloka fölé, hátul kontyba tűzve. Dús és sötét szemöldökei alól két nagy golyó tűzelt és borult el. László belekapcsolta tekintetével egész lelkét a nő szemeibe, egy pillanatig kérdezte magától, hogy milyen színűek lehetnek azok, aztán megszólalt a színésznő, s a hang szétáradt a teremben. Ajtait felkapta egy hulláma a szavak zengésének — és elindította azon az úton, melyen minden igazi férfinak a nőhöz, a kiválasztott nőhöz kell jutnia. Mint homályos árnyékok suhantak el előtte az otthon hagyott alakok. Józsa Ilona egy szemvillanásnyira testet öltött, de mindjárt elmerült a kavargó örvényben.

A szavak, mint a tengeri vihar, szinte látható iramban nyargaltak végig a termen. A színésznő alakja kinyúlt, dereka, mint hajóárbc, ingott, keble nehéz selymek alatt regett. László tudott spanyolul jól, de most nem értette a szavak jelentését, csak a hangok muzsikáját, mely a felséges zengésű nyelven valami himnuszt zúgott a lelkében.

Ez a himnuszt harsogott benne, míg megmondta nevét a leánynak, míg közről nézte arcát s hallgatta hangját. Ahogy kedvesen diskurálva kérdezősködött tőle, egész világosan hallotta, hogy a himnuszt folyton visszatérő refrénje határozottan zúgja: „Enyém leszel, enyém leszel!”

Schönberg gróf figyelmét nem kerülte el barátja nagy lelki változása. Hazamenet azzal búcsúzott tőle:

— László, ez előtt a leány előtt főhercegek hiába könyörögnek egy kézcsókért!

— Majd megválnak — felelte Ajtai.

Heteken át mint árnyék kísérté Júliát. Az utcákon utánuk fordultak az emberek, s megbámulták a kemény

vonású, fekete ruhás férfit a ragyogó színésznő mellett.

Schönberg gróf révén minden palotába bejárása volt s a mulató társaságokkal keleti komolysággal ült együtt, míg a leány haza nem indult. Egy éjszaka, amint Schönberg palotájának kapuján kiléptek, három álarcos férfi ugrott elő, ketten megragadták Júliát, a harmadik mereven állott a nyitott batár mellett. A társaság — csodálatosan — mintha egész helyénvalónak találta volna a dolgot, érdeklődéssel, de nyugodtan nézte a jelenetet. Júlia sikoltott, Ajtai hidegen, keményen, nyugodtan ugrott a kocsihoz, s a következő pillanatban két álarcos a földön hevert. A harmadik kardja markolatjához nyúlt, de László egyik keze villámgyorsan fogta le karját, jobb ökle pedig az álarcra sújtott, hogy a férfi egy hang nélkül roskadt a hintó lépcsőjére. A társaság ijedten rohant oda, László még hallotta, hogy Schönberg gróf egy főhercegi palota nevét kiáltja a kocsisnak, s — magára maradt a puszta utcán Júliával.

A székelly tölgy mellé félve húzódott a gyönyörű gránátalmavirág, egymásra néztek, egyik sem tudta, mit szóljon a másiknak. Útnak eredtek; a László szállása volt közelebb, s mindketten egész természetesnek találták, hogy együtt mentek be az ajtón.

Két idegen palánta Európa két végéről, némán üldögélt a kis szobában. Nem volt miért beszélniük. Júlia megfogta László kezét. Az íróasztalon vastag gyertya égett, László odalépett. Kezébe vette Balassa Bálint verseit s olvasni kezdte a leánynak. Aztán spanyolra akarta fordítani a strófákat, Júlia mosolygott, szemébe nézett s kérte, hogy olvasson csak magyarul. Ezek a sorok muzsikálnak, a hangoknak valami hatalmas üteme van, mint a spanyol szónak. A szíve értette a verseket. A gyertya csonkig égett. Künn már szekerek robogtak, lárma szűrődött be, s látszott a szürkeség. Júlia feje félrecsuklott, aludt a széken. László ölébe vette, az ágyra fektette. Lábujjhegyen az ablakhoz ment, leült ott s nézte a leányt.

*

Az eset nagy port vert fel. Nemcsak főúri körökben, de minden bécsi kocsmában a főherceg kalandjáról beszéltek a söröző bürgerek. László nem mehetett

úgy ki az utcára, hogy ujjal ne mutogassanak rá. Schönberg — bár nagyszerűen mulatott az eseten — finoman, de mégis tudtára adta Ajtainak, hogy neki kellemetlen a dolog.

— Tudod, azt mondják nekem a minap a Burgban: Na, kedves Schönberg, az ön barátja ugyancsak vad szittyá — a főherceg legalább egy hónapig nem lehet emberek közé.

Még Haller uram sem tudta megállani, hogy a fejedelemnek küldött jelentés végén ne pertraktálja el a történetét a töviről hegyre s hozzátette: „Azt már meg kell adni, hogy igen szép fehérszemély, de nem tudom, mi leszen Ajtai László professzor uram fejével, merthogy a leány katolika, s ilyen fényes-híres teátrista létre ugyancsak bizonyosan nem fog a Laci kedvéért Fehérvárra elmenni rozmaringot öntözgetni.”

Szívügyekről lévén szó, megmutatta a levelet Bethlen a fejedelemasszonynak is. Brandenburgi Katalin figyelmét legfőképpen az ragadta meg, hogy milyen nagyszerű mulatság volna, ha azok a színészek Fehérvárra is eljönnének. Szólt is a fejedelemnek. Bethlen boldogan — hogy feleségének örömet szerezzen — íratta a levelet Hallernek: „Beszéljen kegyelmed a teatrumdirektorral, s akármennyit kérjen, el ne mulassza kegyelmed őket, mind egész kompániástól, Fehérvárra elhozni.”

A hazamenetel ideje erősen közelgett. Már csak néhány napjuk volt a Bécsben időzésre. Júlia nem is mert elválásra gondolni. Szeme sugarával, egész lelkével ráfonódott Ajtaira. Ezerszer elmondotta neki:

— Miért kell neked visszamenned? Maradj itt, vagy menjünk el Németországba, Hollandiába, akár Spanyolországba, a te tudományod mindenütt tudomány; ó, te oly okos vagy, fejedelmek barátja leszel mindenütt! Maradj velem!

László hallgatott, mozdulatlanul állta az ostromot, mint a köves földbe mélyen, hatalmasan gyökerező tölgy. Bent, a lélek törzsében viharok száguldtak felalá, de kemény és mozdulatlan a kéreg, s a szívnek nem volt ereje kitépni a gyökereket.

A direktor, kis termetű, fekete zsidó ember, ki egy spanyol hidalgó grandezájával állott hercegek előtt, toporzékolt dühében, mikor Júlia szándékáról hallott. „Ide jön ez a fekete, méla barbár és el akarja vinni az aranyadaramat, s az, mint egy buta lúd, gágog utána.”

Éppen ilyen módon kiabált akkor is, mikor Haller István uram lépett be a teátrumba. Még csak ez hiányzott a spanyolnak.

— Hát mit gondol a méltóságos uraság, bolondgom-bát ettem én, hogy elmenjek Gyulafehérvárra, — Ázsiába? Hiszen akkor már mehetek egyenesen Kínába, az sincs sokkal messzebb!

Mikor aztán Haller uram intett a háta mögött álló hajdúnak, s a tarisznnyából körmöci aranyak gurultak az asztalra, megenyhült a hidalgó:

— Jól van hát, elmegyek oda Erdélybe, de ha meg-esznek a tatárok...

— Az aranyakat akkor is kifizeti Bethlen Gábor, a nagyságos fejedelem — vágott közbe Haller, s le is parolázták az egyezséget, ami két hónapra több jövedelmet biztosított a direktornak, mintha egy évig ült volna Bécsben.

Mikor Júlia és László meghallották, hogy együtt fog-nak Fehérvárra menni, megfogták egymásnak a kezét, a szemükkel azt mondták: „enyém vagy, enyém vagy”. Júlia elfordult, keresztet vetett s Szűz Máriához fohász-kodott, László pedig halkán mormogta a zsoltár első sorát: „Tebenned bízunk eleitől fogva...”

*

Fehérvárt egyébről sem beszéltek, mint a színészek-ről, de híre ment egész Erdélyországban a dolognak, s a főurak és asszonyságok igyekeztek erősen Fehérvárra, hogy kimulassák magukat. A fejedelemasszony boldog volt, ha vidám arcokat látott maga körül, s az erdélyieknek ebben az időben nem is igen volt okuk a szomorkodásra. Magyarországon ekkoriban keseregte az írás: „Mostan vadnak, jaj, azok az üdők minékünk, melyekben az élők a holtakra és az holtak az élőkre valóban irigykedhetnek az ördögnek emberi nemzetséghez

megkegyetlenült gonoszságáért...” Erdélyben pedig bőséggben, nyugalomban volt a főnemes és nemes, s ami kicsije volt, nyugodtan élt vele a pórnép. Nem csoda, ha az uraságok ráérték az Ajtai László szerelmi ügyével foglalkozni. Az asszonyok pártját fogták, a leányok orroltak rá, az urak irigyelték, de azért kárörvendve meg-megjegyezték: „Meglássuk, mit csinál Ajtai uram, mert bizony a fejedelem őnagysága azt el nem fogja szenvedni, hogy professzor uram katolikus leánynak kösse be a fejét.”

A fejedelmi palota dísztermében húsvét másodnapján este mutatták be először művészetüket a színészek. Előadás után a fejedelemasszony látni kívánta Júliát. Zierotin lovag vezette hozzá. Brandenburi Katalin kegyesen megsimogatta a leány arcát, s volt bizony őfelsége annyira asszony, hogy megmondja:

— Mi tagadás, — jó ízlése van Ajtai professzornak. Bethlen is hallotta a megjegyzést. Háta mögött állott a gyulafehérvári pap. A nagytiszteletű úr nem állhatta meg, hogy csípősen el ne dörögje: „Márpedig csak az ízével is marad őkegyelme.”

Bethlen odaintette Ajtait, aztán a nagytiszteletű úrhoz fordult:

— Meg tudná-e mondani kegyelmed, milyen vallású vala Ádám és Éva, avagy hogy milyen konfesszió szerint keltek házasságra? Bizony mondom kegyelmeteknek, hívnek maradok hitemhez, s kegyelmetek is azok maradjanak, de én a mennybéli jó Isten nevében most egymásba teszem e két fiatal kezét. Ajtai László tudós professzor uramnak, feleségének s minden maradékainak nemességét rendelek de Márkosfalva.

László leborult a nagyságos fejedelem kezére, megcsókolta, s Júlia is azt tette. Bethlen elfordult, felesége után nézett, ki a főnemes asszonyságoktól körülvéve, kipirulva nézte ezt a jelenetet.

A nagytiszteletű úr is lehajtotta fejét, s szívében szétáradt az a legnemesebb érzés, ami legfőbb kincse az embernek: a szerelemből kinemesedett emberszeretet.